

KONJI NAŠE PRAVLJICE

Zgodbe o konjih in furmanih izpod Soriške planine in Ratitovca

MIRA OMERZEL-TERLEP

Kazalo :

1. Beseda za narodopisce	21. Vaški padar
2. Prva pravljica ali iz mesta na vas (namesto uvoda)	22. Beračev urok
-----	-----
3. Iskanje novega doma (naselitev pokrajine v izročilu)	23. Vaška dirka
4. Rojstvo žrebetka	24. Poštna služba in požarna bramba
5. Hlevski obiski in izbira imena	25. Kraje konjskih repov
6. Po Švorca v Bohinj (vraže)	26. Od ta močnega Janeza
7. Pred ogledalo v novi dom (šege)	27. Furmanski cajg
-----	28. Na furo
8. Na paši	29. Nedeljska ga je zvila
9. Boj žrebcev na planini	30. Konj na vozu
10. Koza brun (pastirske igre)	31. Na klaji ali konj dveh gospodarjev
-----	32. Zaradi vojne se dvakrat tepe
11. Hlev je dom in nočni obisk	33. Likanje konja ali za črno mačko pa ne
12. Čarovnije v hlevu (vraže)	-----
13. Konjski jedilnik	34. Rojstvo na paši
14. S konjskega hrbta (konjska šola)	35. Prepolno naložene sani
15. Nadležne vonjave (konjska nega)	36. Osliček se zaljubi v kobilo
-----	37. Nesreča na Poreznu
16. Konjska služba	-----
17. Kdo bo fural ?	38. Golcarji in dan na Strmah
-----	-----
18. V kovaški uk	39. Neprizanesljivi čas, traktor in odeja
19. Pri sedlarju	40. Spet konj na vasi (namesto zaključka)
-----	-----
20. Čudežni smolnak	Spremna beseda Marjana Tomšiča
	Informatorji
	Viri in literatura

Beseda za narodopisce

Naše ljudsko izročilo o konjih in konjereji je skorajda izginilo. Konj, do šestdesetih let temelj kmečkih gospodarstev, je izginil iz vasi in z njim tudi izročilo vezano nanj. Med nekdanjimi konjereji in furmani sem se lotila zbiranja tega v pozabo tonečega spomina.

Etnološko gradivo o konjih, konjereji in furmanstvu sem zbrala med ljudmi v *Sorici*, v *Spodnjih in Zgornjih Danjah*, v *Zabrdu*, *Ravnah* (in deloma v *Stari Fužini* v *Bohinju*) v letih 1987-1992, v vaseh torej, kjer teče življenje v povezanosti in soodvisnosti še danes.

Čez Sorico je v preteklih stoletjih, ko še ni bilo širokih cest in avtomobilov, vodila stara furmanska pot, ki je bila speljana s Koroške preko Jezerskega, kranjske ravni po Selški dolini, čez Sorico, Podbrdo in Baško grapo v dolino Soče ter naprej v Furlanijo in Severno Italijo. Po poti čez Soriško planino, Podbrdo in Bačo je bil s Posočjem in tržaškim zaledjem povezan tudi bohinjski tovorni (furmanski) promet.

V tem stoletju so se furmanske poti spremenile, tovari tudi, furmanska pravila in običaji so se pozabili. V tem stoletju so furmane imenovali tudi tiste voznike konjskih vpreg, ki so spravljali les le iz okoliških planin v vas in dolino.

Nekdanji furmani vedo povedati marsikakšno zgodbo, ki se jim je pripetila, ko so s konji in ponekod tudi z voli furali po okolici domače vasi ali v kraje daleč od doma. Med furmani, ki so s konji prevažali različno blago, najpogosteje pa vlečili les z okoliških planin, so bili taki, ki so imeli radi svoje konje, se z njimi ponašali ter zanje pozorno skrbeli, pa tudi taki, ki konjem niso znali prisluhniti in so z njimi ravnali grobo. Ljudje pomnijo dogodkov, ki so se pripetili tako enim kot drugim.

Kot svarila so se ohranili spomini na nesreče, ki so spremljale trdosrčne in le zaslužka željne furmane in kmete, ki so svoje konje na strminah pošiljali v nesrečo in smrt. Ljudje pomnijo furmanskih duhovičenj in konjskih posebnosti, ki so presenečali z nenavadnimi sposobnostmi in pripetijami.

Etnološka pričevanja in zbrane podatke sem poskušala posredovati v berljivejši obliki (zlasti mladim bralcem) z željo, da se ohrani bogata tradicija vedenj, znanj, poimenovanj in spominov na resnične dogodke ter značajske lastnosti ljudi in njihovih konj izpod Soriške planine in Ratitovca. Pričujočim zgodbam bi lahko rekli tudi "leposlovno narodopisje", ki se spogleduje z literarno umetnostjo in prinaša etnološko podobo navedenih krajev v tem stoletju.

Nekatere zgodbe so tudi splošno znane na Soriškem in celo po Gorenjskem, vendar so v tej knjigi dodeljene junakom le z enim lastnim ali domačim imenom, ki izhajajo iz soriških vasi. Deloma zato, ker so se zgodbe širile od ust do ust, imena konjskih gospodarjev in konj pa pozabila, pa tudi zato, da ne bo zamer.

Etika narodopisca mi je namreč prišepnila način, ki lahko upošteva dobro in slabo, nikogar ne ožigosa, pa vendar prinaša celovitost življenja in poskuša biti spomenik časa in izročila ter ostati tudi zanimivo branje sodobniku. Ker pa nastopijo nosilci zgodb z imeni in priimki ali domačimi vzdevki, pa gre za resnične osebe in posebnosti.

Jedro literarne preobleke so običajne in zanimive zgodbe, ki so se napletle okoli

konj pod Soriško planino, Lajnarjem, Ratitovcem in deloma v Bohinjskem kotu, saj so bili ti kraji vselej gospodarsko in konjerejsko-furmansko povezani. Delo vsebuje zgodbe, ki so nastajale ob rojstvu žrebet, ob nakupih konj, na paši, v domači negi in šoli, v hlevu in na poti, pri kovačih in padarjih, ob šegah in navadah, pri vsakdanjih opravilih in furanju, pa vse tja do zamenjave konj s traktorji.

Moram pa tudi zapisati, da se narodopisec običajno ne pogloblja v psihologijo ljudi, še manj živali. Občutenje konj in pokrajine si lastim deloma tudi z ljudmi omenjenih vasi, med katerimi živim predvsem v poletnih mesecih. Vendar pa poskušam beležiti različne odnose med konji in ljudmi in pri tem ohraniti raziskovalno indiferentnost.

V etnološki stroki sta bila konjereja in predvsem furmanstvo doslej precej prezrta. Slednje velja še posebej za odnos med človekom in živaljo, ki še nadalje ostaja povsem neraziskan. Je le-to manj všečno raziskovalno področje ali preveč vsakdanje?

Muzealce je v sklopu ljudskih obrti zanimalo predvsem kovaštvo. Imamo pa imenitne etnološke razprave o ziljskem štehanju pa o ljutomerskih kasaških dirkah, šentjernejskih konjerejih.

S pričujočimi zapisi se lotevam obravnavane izrazito moške dejavnosti našega podeželja. Prav zato kot ženska odkrivam druge plati soodvisnosti konjev in furmanov.

Leta 1988 je izšla drobna knjižica Aleksandra Videčnika, ljubiteljskega zapisovalca narodopisnih posebnosti v Savinjski dolini z naslovom "Furmani ob Savinji in Dreti", ki prinaša zanimiv opis furmanstva pri nas. Vendar se moški svet običajno ustavlja predvsem na tehničnih podrobnostih vožarjenja in konjske opreme, na zaslužku in različnih furmanskih ročnih spretnostih.

Moj uvod pa sega predvsem v odnose med ljudmi in živalmi ter njihove duše pa tudi v navade, šege, vraže in spoznanja ter resnične zgodovinske in krajevne dogodke.

Zgodbe prinašajo sporočila tudi ljubiteljem konj in vsem tistim, ki konje šele spoznavajo, zato imajo tudi pedagoški namen. Obveščajo o najverjetnejših odzivih konj na različna človekova ravnanja in govore o značajskih posebnostih konj, o katerih strokovni in narodopisni sestavki molčijo. Pripetljaji v zgodbah poročajo o razumnih in nespametnih odzivih ljudi in konj, ki se težko podreajo drug drugemu, o omejenem človekovem razumevanju živalskega sveta, o posledicah pozornega in nepozornega ravnanja s konji, ter opozarjajo tudi na edinstvenost vsakega bitja posebej.

In zakaj zgodbe? Zakaj ne narodopisni članki?

Zgodba oziroma življenje sestavljajo male posebnosti, enkratne, a nič manj pomembne. Znanstvenik življenje posplošuje, sintetizira, išče vzroke in posledice

pojavnost in običajne podrobnosti zanemari in celo hote prezre. Detajle opazi umetnik in opozarja nanje.

Življenje sestavljajo neponovljive posebnosti.

Vedno me je zanimalo prezrtost. In odnosi med človekom in konjem sodijo tjakaj.

Zapisala sem se iskanju pozabljenega in neobičajnega. Tako v svojih glasbenih in etnoloških raziskavah kot tudi v umetniškem poustvarjanju in arhivskem oživljanju slovenskega glasbenega izročila. Sem muzikologinja in etnologinja, ki združuje obe stroki tudi v etnomuzikološki interes. Plovem zdaj po eni, zdaj po drugi raziskovalni poti obeh omenjenih ved. In kot etnologinjo me zanimajo tudi konji. Zanimajo me nove poti znanosti, kjer se teorija in praksa dopolnjujeta in osmišljata in kjer raziskovalec nastopa angažirano: kot pisec, umetnik in pedagog.

Ilustracija v Slovenskih baladah in romancah (A. Koželj, 1912).

Mislim, da mora sodobni raziskovalec tudi nositi težo soodgovornosti za svet, v katerem živi. In če mi bo uspelo s to knjigo pripomoči k temu, da se bo konjem skozi zgodbe preteklosti in izkušnje prednikov prisluhnilo tenkočutneje in pri delu z njimi s pridom uporabilo izročilo, bo doseglo delo najbogatejši smisel.

Ni vedno lahko pisati s pedagoškimi, raziskovalnimi in umetniškimi hotenji hkrati. In ne verjamem, da bi mogli tovrstno pisanje strpati v kakršnokoli literarno zvrst. Pa tudi ni potrebno. To so preproste povesti o konjih in njihovih gospodarjih s selških in soriških poti.

V Sorici ni več konj. Zato me od tamkajšnjih ljudi ločuje in istočasno povezuje z njihovo preteklostjo skrb za naša konja Pepinija in Tinca, poleti edina konja v Sorici, ter naše skupno premagovanje soriških strmin, nekdanje vsakodnevno opravilo tukajšnjih furmanov.

Znanje o konjereji mi je širila tudi družina Ambrožič iz Ljubnega na Gorenjskem, vedenje o podkovstvu pa kovač Bukovnik iz Tupalič pri Preddevoru in kovač Jaka Kristan iz Zgornjega Otoka pri Radovljici, o sedlarstvu pa Franc Gladek iz Broda pri Ljubljani, ki se je šolal v Škofji Loki, nadalje knjige o konjereji in podkovstvu iz začetka tega stoletja ter sodobna strokovna literatura o reji in psihologiji konj.

Neprecenljiv vir zanimivih podatkov pa je Soriška župnijska kronika (SŽK), kamor je posebno skrbno zapisoval najpomembnejše dogodke v župniji in predvsem v času okoli prve svetovne vojne od leta 1913 do 1930 kaplan Janez Mikuž iz Ljubljane.

Starejše podatke pa je iz raznih virov v Kroniko prepisoval v l. 1930 župnik Jurij Karlin.

Spopadanje z jahalnimi in konjerejskimi veščinami ter ure in ure opazovanj tujih in domačih konj pa so mi bili najbogatejši učbeniki.

Povsod po Sloveniji se še najde kakšen ostareli furman, ki svojega konjskega tovariša po skupnih letih garanja ni mogel prodati ne prepustiti nemili usodi starosti in mesnice. Videla sem starce, ki jih zaradi tovrstnega zavezništva tepe palica revščine, vendar so ostali zadovoljni s skromnim življenjem ob toplini konjskega zavezništva. Še več pa je takih, ki konj ne morejo pozabiti.

Stari slovenski furman - ki bi mu lahko rekli kar Tone - zvečer, ko se zmrači, prinese v hlev majhen stolček, se usede poleg konja ali pred prazne jasli in s konjem ali sam s seboj kramlja o minulih skrivnostih ...

Vsaj malo pokukajmo tudi vanje.

Prva pravljica ali iz mesta na vas

Namesto uvoda

Kadar se poleti umaknem iz Ljubljane v staro hišo visoko pod Soriško planino, vzamem s seboj sina Tina, konja Pepinija in Tinca in kup knjig, papirja, pisalni stroj...

Tinc in Pepini sta rjava lipicanca in prijazna konjiča. Starejšega Pepija kličemo tudi Pini, Pepini, Pepsi-Repsi... V našo kajžo je prišel, ko mu je bilo dve leti. Pravzaprav smo v njej praznovali njegov drugi rojstni dan. Takrat je že znal nekaj jezdnih veščin. In še predno je postal zanesljiv jezdni konj, že je nosil na hrbtu vso vaško otročad. Otroke je imel posebej rad in jih skrbno prenašal.

Pepini in dve leti mlajši Tinc sta edina konja v tej nekdanji živahni konjerejski in furmanski vasi. Vaškim otrokom sta prijetna družba, naš dom pa je z njima bogatejši. Delovni dan je vselej prilagojen opraviлом v hlevu, pohajkovanju s konji po okoliških hribih in vaseh.

Naša stara hiša ima pod eno streho prostora za ljudi in živali. Tak tip gradnje domov naj bi sodil v tirolsko izročilo. Med hlevom in "hišo", ki je glavni bivalni prostor, je le veža. In tako lahko ves dan prisluškujemo drug drugemu in po glasovih in zvokih razpoznavamo in ugibamo, kaj kdo dela. Spijo konji, grizejo jasli in jim je dolgčas? Tolčejo z nogami, ker jih bole noge? Kličejo, ker so lačni?

In konji prisluškujejo korakom. kadar se po cesti približujem hlevu, me spoznajo po hoji in kličejo s hrzanjem.

Vsako leto se odpraviva tudi na Soriško planino. Na sedlo pritrdim konjski torbi s fotoaparatom, beležko in vrtnarskimi škarjami ter pričvrstim nanj nekaj vrvic, da z njimi povežem velike šopke zelišč, ki jih obesim na konjsko opravo. V letih, ko sine še ni hodil v šolo, sem ga ob jutrih ali poletnih večerih posadila za seboj na Pepijev hrbet in se odpravila po zdravilne zeli na planino. Vračali smo se vselej z velikimi šopi in Pepijevo sedlo je bilo okrašeno z rumenimi šentjanževkami, arniko, rmanom, meto ...Danes Tine že imenitno jaha in pohajkujeva z dvema konjema, z dvema bratoma: Pepinijem in Tincem. Vendar sem pričela nabirati gradivo o soriških konjih in pisati te zgodbe s Pepijevo pomočjo. On je zvezdnik te narodopisne akcije.

Tako opravljeni smo nekoč zavili na planino in se spotoma oglasili še pri pastirju Nandetu, ki je vrsto let prihajal semkaj v pastirsko službo s Primorskega. Običajno je prinesel s seboj tudi orglice, da se je kratkočasil v samotnih večerih. Pastir Nande je znal tako živo pripovedovati o svojih živalih, o njihovih vragolijah, muhah in težavah, navadah in posebnostih, da so se prigode, ki jih je pripovedoval, kar slikale pred očmi poslušalcev. In živo so me pričele zanimati tudi soriške pripovedi o konjih.

Mačke in psi so spremljevalci mojega življenja. Zadnja leta so me osvojili še konji. Ob prvem stiku z njimi se je predramila konjerejska in furmanska kri dedov in očetova ljubezen do konj je v hipu dobila krila. Konji so že rodove povezani z nami.

Stari oče je služil pri konjenici stare jugoslovanske vojske. Drugi stari oče je imel konja doma. Stari stric, brat moje stare mame, je bil zadnji celjski furman, ki je še pred nekaj leti vozil furmanski voz med avtomobili in motorji po celjskih ulicah.

Smer vožnje je v gneči nakazoval kar z roko. Imel je srečo, da se je njegov konj navadil na plehnate konjiče. Moj oče, sicer tudi športnik, je dirkal s konji in ima konje še danes nadvse rad. Moja mama zna najimenoitnejše od vsega narisati konja

Moja babica je umrla zaradi brce ustražovanega in splašenega konja. No, je kaj čudnega, da so konji obnoreli tudi mene?

Čeprav me že dve desetletji zaposluje glasbeno izročilo naše dežele na prepihu kultur, vendar že od otroških dni nosim v sebi veliko željo, ki postaja tu in tam prav glasna: biti sopotnik živalim in jim pomagati v stiski, biti njihov zdravnik.

In otroška želja in poklic etnologa sta mi našpičila ušesa. In ker je imel tudi sine Tine vselej velika ušesa, ko sva poslušala zgodbe in prigode o soriških furmanskim konjih, sem pričela verjeti, da bi bilo prav, če te zgodbe zapišem, da zanje tako izve še kdo. Moja davna otroška želja se je v tej knjigi konjskih zgodb vsaj delno izpolnila.

Pepe ima rad ljudi. In naj sva v še tako hitrem drncu čez soriške grape in strmine, kadar zagleda človeka, se vselej hipoma ustavi. Počaka, da ga mimoidoči poboža. In če popotnik ne razume, kaj hoče, ga rahlo sune z gobcem in se nato sam podregne obenj.

In potem se zgodi čudo. Roke, ki so pred leti skrbale za konje, jih čistile, štriglale, hranile in pojile, zdrse po žametni konjski dlaki in odpro duše nekdanjim furmanom, konjerejcem, konjskim deklam in hlapcem.

Pa se prične! Navadno se usuje ploha spominov na nekdanje rejence, na skupne poti, nezgode, na žalostne in vesele pripetljaje.

"A veš", se začne. In s Pepijem poslušava.

Tako je minilo leto, dve. Potem so zvečer, ko sva se vrnila s pohajkovanja, pričeli nastajati zapiski vsega, kar sva slišala pri soriških kmetih, pastirjih. Minilo je pet let tudi načrtnega zbiranja zgodb in izročila.

Ure in ure sem prebila ob konjih, v hlevih ali na travnikih v prisluškovanju živalske govorice. In ko s konjem galopirava po soriških poteh in se meniva z rahlimi gibi nog in vajeti, konj prebira misli in neizgovorjena svarila, ki se nanašajo na prepreke na poti in voljo jezdeca ter me opozarja na svojo dušo in čut.

Moja najimenoitnejša informatorja in učitelja sta bila naša konja Pepe in kasneje tudi mlajši brat Tinc. Spomnila sta me na mnoge podrobnosti, ki bi jih zagotovo sicer prezrla. Neštetokrat sem se med pisanjem odpravila na potep z enim od njiju in glej: s svojo npravjo, temperamentom, lahkotnostjo ali težavnostjo premagovanja različnih ovir, sta me opominjala na konjsko dušo in na odnos in zavezništvo med človekom in živaljo. Ali pa sta me, na primer spomnila na boleče izkušnje izpadanja

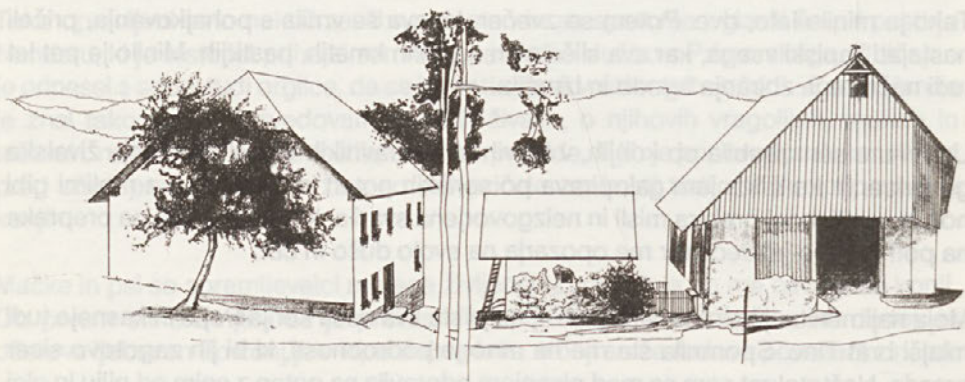
mlečnih zob, strahu in moči, neobgljenosti in težu svojeglavosti, bolezni, poguma in svojevrstnosti. Brez njiju teh zgodb ne bi bilo.

Po poklicu sem tudi etnolog, torej tudi raziskovalec življenja, preteklega in sedanjega. In naš konj Pepini je, kadar je z menoj, tudi v tej narodopisni službi. Tudi Tinc se uči te dejavnosti ob svojem velikem bratu.

In živali so še kako del človekovega vsakdana! Od tega, kaj in koliko vemo o njih, kako ravnamo z njimi in predvsem, kako jih razumemo, pa je odvisno, ali so nam v pogubo ali v pomoč. To se lahko prepričate tudi v teh zgodbah, ki jih je pisalo življenje pod Soriško planino in Ratitovcem.

Po soriških vaseh ni več konj. Tudi v Sorici je v 60 letih traktor začel poditi konje iz vasi. Za oba ni bilo prostora. Pred slabim desetletjem so na našem podeželju konje skoraj povsem zamenjali traktorji.

Furmane so izrinili tovarnjaki. Iz pisane hlevske družčine se je moral umakniti močan in imeniten konj, marljiv delavec. Le furmani, ki minula leta konjskega družabništva, ko so skupaj služili vsakdanji kruh številnim družinam, konjem pa vsakdanjo merico sena, koruze in ovsu, še niso pozabili, so z menoj ob zvedavih vprašanjih obujali spomine.

Spodnja Sorica, skica iz arhiva Fak. za arhitekturo (R. Tratnik).

Sredi minulega stoletja je nastal prvi slovenski opis Sorice in Soričanov. Kaplan Andrej Likar, ki je menda učil Soričane kozolce delati, je leta 1895 spisal za "Koledarček slovenski" opis, ki se je ohranil tudi v soriški župnijski kroniki: "Na severozahodu kranjske vojvodine konec Selške doline, kakih pet ur hoda od Škofje Loke na Gorenjskem se pride ob rečici Sori pod hrib Počivalo ali Rošt. Vprek tega hriba se vije cesta z mnogimi krivinami semtertje, tako da čez pol ure se dospe verh počivala. Še nekoliko korakov tje na desno po verhu - in pred teboj se razprostira eden najlepših planinskih krajev na Kranjskem. Dolinice in doline, hribčki in gore, planine in gojzdi, senožeti in njive - samo ravnega nič - vse se lepo med seboj vrsti. Zadej vidiš visoko planino z lesovjem pokrito Jelovico, katera se raztegva od Kroke proti zahodu celo do Nemškega Rovta na Tolminskem, in ti, nevošljivka, zakriva romantični Bohinj in velikanski Triglav. Na desno kipi proti nebu goli Ratitovec, na levo rastlinarjem znana Črna Perst in pa visoki do verha s travo poraščeni Porezen, s katerega se ti dalječ po Talijanskem razgled odpira.

Ravno pred teboj pa so soriške vasi Zgornja in Spodnja Vas (Ober und Nieder Doerfle) s cerkvijo in farovžem. Zgornje in Spodnje Danje (Ober und Nieder Hneben), Zabrdο (Hinter'm Eck), Ravne (Ebehein) in pa Torka, ktere po hribih nastavljene, med gozdi, njivami in pašniki so ti vzor pravega planinskega kraja."

Visoko pod Ratitovcem ležijo torej Spodnje in Zgornje Danje, Zabrdο in Torka, ki sodijo med najvišje ležeče vasi na Slovenskem, saj so čez 1100 m visoko.

Povest pravi, da je tu živel bogat kmet, ki je imel dva sinova. Nekega dne se je odločil, da jima bo posest razdelil. Poklical ju je k sebi, pokazal s prstom na griče in slemena in rekel: "Das ist deine und das ist deine!". Po slovensko: "To je tvoje in to je tvoje!"

Iz besede tvoje ali deine je nastalo ime naselbine "Dajne, ali knjižno Danje.

Tako naj bi dobili ime vasi Spodnje in Zgornje Danje; spodnje pod vrhom Tanderškofel in nasproti ležečega gozdnega Gožija, Zgornje Danje pa pod planino Jirn, po starem Hirn.

Zapisi in pripovedke iz soriških vasi pravijo, da so te kraje pred sedmimi stoletji poseljevali Tirolci, ki so našli tu podobne griče, podobno podnebje in vetrove, kot so jih imeli doma ob izviru Drave na Tirolskem v okolici Innichena.

Ne ve se zagotovo, čemu so prišli v te kraje. Kaplan Likar piše, da so Soričanje in 'Nemško Rovtarji' na Tolminskem, ki so prišli semkaj že v 13. stoletju, enega rodu in pa iz enega kraja doma, kar priča enakost jezika in pa enakost priimkov. Oboji naj bi bili podložni oglejskemu patriarhu v Vidmu in ob vojski so mu morali varovati tolminski grad, davkov pa jim ni bilo potrebno plačevati. Davčarji in Porezanje, soriški sosedje, pa so se spuntali, ker so morali plačevati davke ali porez in so zato dobili ime Davčarji in Porezanje.

Ustno izročilo tudi pravi, piše kaplan, da "so se njih pradedje v neki vojski junaško

bili za rimsko-nemškega cesarja, ki jim je potem, poplačati njih hrabrost, te kraje v last dal." Tako vedo povedati nekateri še danes. Drugi pravijo, da so v te kraje naselili tirolske puntarje oz. kaznjence.

Najprej naj bi sem prišlo le osem mož, pravijo. Splezali naj bi na košato lipo na Gosarjevem piglu in preizkusili veter. Tirolcem so vetrovi ugajali. Presodili so, da prinašajo zemlji rodovitnost. Tako so tu ostali. Lipo so posekali in iz nje naredili mizo, ki so jo potomci hranili vse do tega stoletja, pravi izročilo. Ob njej so modrovali. Z Ratitovca pridivja v te kraje gorenjc, pravijo ljudje danes, in prinaša lepo in sveže vreme, iz južne smeri zapiha južni veter j'h, ki prinaša dež in močo, iz grape in doline pa mrzel krivc. Skozi Baško grapo se pripodi še burja in pozimi dela velike snežne zamete, spomladi pa šiba drevesa in hiše.

Hiše so postavili v zavetrne grape. Kadar so se pripodili vetrovi, so lahko lesene hiše, ki so stale v gručah, lažje kljubovale njihovim močem.

Prvi naseljenci so zatem, ko so si ogledali novo izbrano domovanje, odšli na Tirolsko po svoje družine in so s seboj pripeljali v te kraje tudi živino. Verjetno tudi konje, ki so jim bili v pomoč pri selitvi, pri oranju, spravljanju lesa v dolino in trebljenju zaraščenih pobočij. Do danes pa je ostalo nekaj iz roda v rod prenešenega znanja, iz nemških besed izpeljanih imen za ljudi, živali, orodje, opremo, pripomočke, okoliške hribe in pobočja.

Tudi v krajih nekdanje Kranjske in Štajerske še danes uporabljajo za konjsko opremo in vozove ter povelja večinoma izpeljanke nemških besed.

Preostalo pa je tudi nekaj šeg in verovanj. Z njimi se bomo srečali v sledečih zgodbah.

Kaplan Andrej piše, da je njih jezik "nemški tirolskega narečja", ki pa se vse bolj izgublja, ker so jim Slovenci od vseh strani sosedje. Med seboj govore v svojem dialektu, v cerkvi pa slovensko, včasih prav okorno in smešno. Vendar pa naj bi bila soriška nemščina mnogo bolj podobna pravi nemščini kot pa kočevščina. Takole je zapisal soriški Očenaš: "Fouter unser, pišt me Himel, hajling žaj Dajn Noume, kim č urž dajn Kimingrajh, Dajn Bile gešik, bi me Himel, avžov auf der Berlt. Gib unž hajt unžeroltougige Prot, fergib unž unžere šulden, ažov bir ferloušen unžern šelmanen, fir unž net di Feržuheng, žondern laže unž fom Anzgen. Oumen. Kar pomeni: "Vater unser bist im Himmel, heilig sei Dein Name, komm zu uns Dein Koenigreich, Dein Wille geschehe, wie im Himmel, also auf der Welt. Gib uns Heute unser taegliches Brot, vergib uns unsere Schulden, also wir vergeben unseren Schuldigern, fuehre uns nicht in Versuchung, sondern erloese uns vom Argen. Amen."

Kakor pa ni Soričana, ki bi nemški govoriti ne znal, tako govori tudi vsakdo po slovenski, vendar nekateri silno okorno in neokretno. Soričani ne nosijo, ne vozijo, temuž zmiraj le peljejo, nesejo, itd. Včasih povedo tudi ktero prav narobe in

smešno, kakor tisti Soričan, ki je slišal, da pravimo piru po slovenski vol (ol) in je prišel v krčmo, ter vsedši se za mizo ukaže prinesiti poljč - bika."

Ljudje so govorili po nemško do druge vojne in vsako leto romali v rodni Innichen ob izviru Drave. Tam so darovali veliko svečo in upali, da jim bo dar prinesel blagostanje in obvaroval polje. Po vojni so jim rodno narečje prepovedali.

Po rečici Sorici so priseljenci prevzeli ime in naselbino imenovali Sorica (nemško Zourica). Mnogo svojih in zanimivih besed so nadeli gričem, pobočjem, hišam, orodju, skratka vsemu, s čimer so živeli. Kjer so nemško govoreči Tirolci prihajali v stik s Slovenci, so pričeli spreminjati svoj jezik in sprejemati tudi slovenskega, Slovenci pa nemškega. Za Tirolci pa so prišli semkaj za kruhom še Tolminci in Furlani.

Vas Sorica leži visoko pod Soriško planino ob vznožju vrhov Dravha in Lajnarja. Na oni strani Davče in Selške doline se dviguje Blegoš, pogled na Porezen pa zastira Hoč.

Soriška planina, ta snežni raj smučarjev, ima dolgo v pomlad še obilo snega, včasih pa je celo edino smučišče daleč naokoli, ki ga premore! Toda poleti je ta ista planina od junija do septembra en sam velik pašnik. Vsako leto se tedaj tam pase okoli 40 do 50 krav. Včasih pa je imel pastir Nande, ki je umrl pred letom dni, v svoji čredi tudi osle. Tam, kjer je stan, pravi, je že Primorska! Cesta je meja z Gorenjsko. Tako pravi staro ljudsko pravo. Kadar se pripeljete z avtomobili in avtobusi na soriško smučišče, pustite vozila na Gorenjskem, smučate pa na Primorskem. Ali pa: s smučišča odidete po malico v avtomobile čez cesto na Gorenjsko. In krave se sprehajajo z Gorenjske na Primorsko in obratno. Torej ni čudno, da se tu pase živina iz gorenjskih in primorskih vasi.

Po drugi vojni je bila Sorica obmejna vas. Nekaj časa je pripadala Italiji, nekaj časa stari Jugoslaviji. Tako so se na soriškem območju mešale tri evropske kulture : nemška, (tirolska), slovenska in italijanska. Soriške vasi razmejujejo kranjsko (Gorenjsko) in Primorsko.

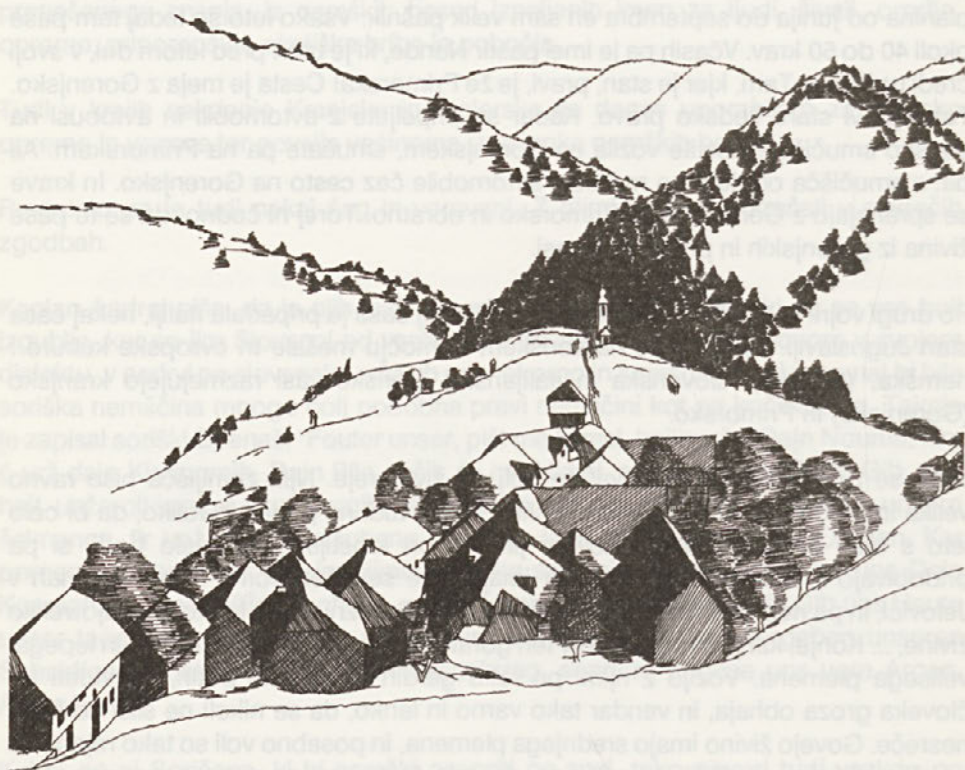
"Žive se Soričani od kmetijstva, še bolj od živinoreje. Njih zemljišča niso ravno velika in prostrana, in ker je samo enkrat setev, tudi ne pridelajo toliko, da bi celo leto s temi pridelki izhajali. Kolikor jim pa pri kmetijstvu premalo hodi, si pa pridobivajo s skrbno živinorejo. Ker imajo lepe senožeti doma in po planinah v Jelovici, in pa neprecenljive pašnike doma in po Poreznu, zato lahko gleštajo veliko živine, ... Konje, kar je skoraj čudo v teh goratih krajih, imajo težke, rejene in lepega, velicega plemena. Vozijo z njimi po tako gerdih in sternih potih, da videti to, človeka groza obhaja, in vendar tako varno in lahko, da se nikoli ne sliši od kake nesreče. Govejo živino imajo srednjega plemena, in posebno voli so tako rejeni, da so okrogli kakor sodčiki ... Le škoda, da vole še zmeraj za rogove vpregajo. Vse prigovarjanje, naj bi to opustili in se jarmov posluževali, je bob ob steno. Iz kravjega in nekoliko tudi iz kozjega mleka delajo maslo za dom in pa za kupčijo, ktere

vsako leto na cente in cente v Gorico in Terst spečajo: iz skute pa si pripravljajo še nekaki sir, ktereга tudi vsako leto veliko prodajo. Ovce si špogajo samo zavolj volne, iz katere delajo sukno za domačo, vsakdanjo obleko," piše kaplan Andrej Likar.

Danes Soričani kmetujejo in hodijo "na šiht" v tovarne v (Selško) dolino. V opisu našega kaplana preberemo, da so Soričanje čvrsti korenjaki in bolj velikanom podobni. Ženijo se najraje med seboj, ker sosednje Slovence, kdo ve zakaj, postrani gledajo in s tujci niso vedno vljudni.

Marsikatero dete iz takih zakonov je prišlo na svet pohabljenno ali zaostalo. Soričani so pošteni, pravi kaplan, "natančni, vdani in zvesti, pa varčni, tudi sramežljivi. Hitro pa se jim zamrejš, ako jih četudi po pravici grajaš. Iz Jelovice pa naj bi mladeniči, ki tam drvarijo, prinesli domov marsikatero napako in nepoštenost". In tudi novosti iz dežele Kranjske.

Tudi v Sorici je traktor pregnal vse konje iz vasi. Ko smo leta 1978 prišli v kajžo sredi vasi, konj tu ni bilo več. Pred nekaj leti je odšel zadnji.

Spodnje Danje, skica iz arhiva Fak. za arhitekturo (M. Kavčič).

"na ših" - na delo
 Črna Perst - Črna Prst, gorski vrh pri Kobli (1844m)
 Altemaver - 1678m visok ratitovski vrh
 Blegoš - vzpetina (vrh 1562m) nad Poljansko dolino
 Burja - močan veter, ki pridivja preko Baške grape s Primorske in pozimi dela snežne zamete
 Davča - Sorici nasproti ležeče pobočje oziroma tudi razpotegnjena vas (do 1105m visoko)
 Dravh - 1549m visok vrh nad Sorico
 gleštati - rediti, skrbeti za živino
 Goželj - 965m visok hrib na južni strani Spodnjih Danj
 gorenc - veter, ki piha s severne stani Sorice in prinaša sveže in lepo vreme
 Gosarjev Pigl - vas na koncu Selške doline na nadmorski višini 820 - 880m
 Hinter'm Eck - Zabrd - na nadmorski višini 1140m visoko ležeča vas pod Ratitovcem
 Hoč - vzpetina (vrh 1514m) nad Podbrdom oz. Baško grapo
 Innichen - mesto na Tirolskem ob izviru Drave
 j'h - (juh) veter, ki piha z južne soriške stani in prinaša dež
 Jelovica - prostrana gozdna planota med Kropo, Radovljico, Bohinjsko Sotesko, Dražgošami in Dajnarso planino (1000 - 1300 m), kjer so okoličani sekali les.
 Jirn - planina nad Zgornjimi Danjami, kjer so še nekaj desetletij po drugi svetovni vojni pasli konje in govedo ; po starem Hirn (1400-1500m)
 krivc - mrzel veter, ki piha iz doline
 Lajnar - 1547m visok vrh nad Sorico
 Nemški Rovt - vas na bohinjski strani Soriške planine
 Nieder Hneben - Zgornje Danje - na nadmorski višini 1080m ležeča vas pod Ratitovcem
 Ober Hneben - Spodnje Danje - na nadmorski višini 890m ležeča vas pod Ratitovcem
 porez - davki
 Porezen - hrib ob cesti med Selško dolino in Baško grapo, kjer so prostrani pašniki (1630m)
 Rakitovec - gorato pobočje Ratitovec (1678m)
 Ravne (Ebenhein) - vas pod Ratitovcem na nadmorski višini 1000m
 Rošt (Počivalo) - hrib, sedlo pred Sorico (815 m)
 Rošt (Počivalo) - grič v Spodnji Sorici ; tako se imenuje še danes
 Soriška palnina - planina nad Sorico, ki razmejuje soriške in bohinjske vasi (1300m)
 Sorica - vas na koncu Selške doline na nadmorski višini 820 - 880 m
 Tanderškofel - po izvoru tirolsko ime za 1322m visok vrh nad Spodnjimi Danjami
 Torka - na nadmorski višini 1175m visoko ležeča vas pod Ratitovcem
 vol (ol) - pivo